REFERENDUM Zondag kan de Italiaanse regio Lombardije, met toestemming van Rome, zich uitspreken over autonomie. Het verlangen daarnaar in de rijke regio is groot.

tekst **Pauline Valkenet**

Milaan wil het zelf doen

Bij de Lega Nord hopen ze op een hoge opkomst en een verpletterend 'ja' van de kiezers

Milaan. De hoogste wolkenkrabber van Italië staat te schitteren in de zon. De imposante Unicredit-toren, hoofdkantoor van de grootste bank van het land, is een en al glas en ontworpen door de Argentijns-Amerikaanse architect César Pelli. Het rijzige gebouw met zijn ronde vormen staat aan een spiksplinternieuw plein vol dansende fonteinen, dat zes meter boven het Milanese straatniveau is verheven. Een paar honderd meter verderop is het Verticale Bos verrezen: twee strakke woontorens die uitpuilen van de bomen en planten op de balkons. De gebouwen zijn ontworpen door de Italiaanse architect Stefano Boeri en bedolven onder architectuurprijzen uit de hele wereld. En verderop staan en ontstaan nog meer blinkende wolkenkrabbers. Bouwvakkers in felgele hesjes zijn met hun kranen en graafmachines druk bezig om de moderne, en voor Italië unieke, skyline af te maken.

Welkom in Italië 2.0. Hier geen middeleeuwse kerkjes, knusse huisjes in pasteltinten, intieme steegjes waar was hangt te drogen of pittoreske pleintjes met oude mannetjes. Dit is Milaan: de voorhoede, de enige echt internationale stad van het land. Het bbp van heel Italië – met 60 miljoen inwoners – is zo'n 1800 miljard euro. Daarvan wordt maar liefst een tiende door de miljoen inwoners van Milaan bij elkaar verdiend. Volgens statistiekbureau Istat heeft de gemiddelde Milanees een inkomen van 45.000 euro per jaar, twee keer meer dan de gemiddelde Italiaan. In deze stad zitten ruim 100 ondernemingen die een omzet van meer dan een miljard euro hebben; in Amsterdam zijn dat er minder dan 50. Grote bedrijven als Luxottica, Telecom Italia Mobile, Pirelli, RCS Media group, Fininvest, Intesa San Paolo en modehuizen Gianni Versace, Valentino en Giorgio Armani hebben hier allemaal hun hoofdkantoor. Er zijn 13 universiteiten. De bekende columnist en journalist Beppe Servergnini schreef het niet zo lang geleden in *The New York Times:* Milaan is de echte hoofdstad van Italië. Het is, samen met de rest van Lombarije, de locomotief van deze G7-economie.

Goed geregeld

Juist omdat het bedrijfsleven hier bloeit en ze hun eigen zaakjes – het openbaar vervoer, de vliegverbindingen, de vuilnisverwerking – zo goed op orde hebben, stoort het nogal wat Milanezen dat de zaken die vanuit Rome worden geregeld vaak traag gaan en inefficiënt zijn. Ze zien dat graag anders. Op zondag is

De skyline van het financiële district Porta Nuova, gezien vanaf het dak van de domkerk in Milaan. FOTO HH

er een referendum over. De 8 miljoen kiezers in Lombardije kunnen laten weten of ze meer zelfbestuur willen, zodat het regiobestuur meer verantwoordelijkheden en het daabij behorende budget krijgt. Ook in het naastgelegen gewest Veneto kunnen de inwoners zich zondag uitspreken voor meer autonomie. In Italië liggen sommige verantwoordelijkheden, zoals die voor onderwijs en defensie, bij de ministeries in Rome en andere, zoals die voor gezondheidszorg en lokale politie, bij de bestuuren van de gewesten.

Initiatiefnemers van het referendum zijn de gouverneurs van de twee landstreken. Lombardije en Veneto worden momenteel bestuurd door de Lega Nord: de politieke partij uit Noord-Italië die is ontstaan uit het verlangen naar zelfstandigheid, en dus afscheiding, van de rest van Italië. De volksraadpleging is consultatief, niet bindend. Bij de Lega Nord hopen ze op een hoge opkomst en een verpletterende 'ja' stem van de kiezers, waarmee tijdens de onderhandelingen druk op de centrale regering in Rome kan worden uitgeoefend.

Harder werken

Dat het in Lombardije en met name in Milaan zo goed gaat, is deels te danken aan de mentaliteit van de Milanezen, denkt Paola Marzario (38). En zij kan het weten. Vlakbij de drukke winkelstraat Corso Buenos Aires is de zakenvrouw om 19.30 nog aan het werk in haar zwart-witte kantoor. Ze leidt Brandon Ferrari, dat ze in 2012 heeft opgericht. De zaak van de kleine, tengere vrouw staat vol met dozen met kleren. Met haar 16 werknemers regelt ze de e-commerce voor Italiaanse kledingmerken, zodat die hun producten wereldwijd via grote internet-marktplaatsen als Amazon en Zalando kunnen verkopen. Haar bedrijf behoort tot de snelst groeiende ondernemingen van Europa. "Wij Milanezen staan 's ochtends op met een to-do-list in ons hoofd. We zijn snel, dynamisch. Deze stad zit vol kansen, die wil je niet missen", zegt ze.

De fotostudio, beneden, hangt vanavond vol ski-jassen. Die moeten worden gefotografeerd en snel het internet op omdat consumenten nu aan hun skivakantie denken. "Ik heb ook een filiaal in Napels, in Zuid-Italië, geopend. Ik zie duidelijk hoe anders de werkmentaliteit daar is", vervolgt Marzario. "In Milaan zijn onze werkdagen gevuld met afspraken. In Napels presteren ze veel minder op een dag. Heb je daar een lunch-afspraak, dan zit je zo twee uur aan tafel. In Milaan is een lunch van een half uur al lang."

Andere succesvolle ondernemers in Milaan beamen dat. Marco Volontè (52), bijvoorbeeld. "In deze stad denkt iedereen aan hard werken", zegt hij. Volontè doet dat zelf ook: hij leidt het in 2008 door hem opgerichte Volonté & Co, een uitgeverij die didactische boeken over muziek en muziekinstrumenten op de markt brengt. In de centrale ruimte van zijn kantoor – een ruime kamer met een leren feuteil, een wand vol boeken en een piano op de parketvloer - bieden twee grote ramen uitzicht op de bedrijvige Corso Venezia. Met 11 werknemers groeit ook Volontè & Co snel. "Mijn grootouders en ouders leerden mij dat produceren, inzet en werk heel belangrijk zijn. Aan vrije tijd denken we veel minder. De Milanezen zijn concreet, efficiënt en gericht op het oplossen van problemen", zegt de lange, slanke Volontè.

Anno 2017 wemelt het in Milaan van de succesvolle bedrijven en start-ups. Maar economisch succes werd er al in de Middeleeuwen geboekt, toen Milaan een Europees handelscentrum van betekenis was waar geld werd verdiend met zijde, wol en metalen. De gunstige ligging – dicht bij Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk en Duitsland – hielp daar enorm bij.

Toen Italië in 1861 één land werd, was Milaan al de belangrijkste stad van het geheel en is zich sindsdien alleen maar blijven ontwikkelen. Vooral na de Tweede Wereldoorlog ging het hard. "Waar de commerciële activiteiten daarvoor nog werden beteugeld door de twintig jaar fascisme onder dictator Benito Mussolini en door protectionisme, was er sinds 1951 geen houden meer aan. De markten in Europa en de Verenigde Staten openden zich en Milaan kon alles benutten wat het in huis had", zegt Giuseppe Berta, professor in de economische geschiedenis. Een enorme plus daarbij was de overvloed aan goedkope arbeidskrachten: honderdduizenden werkloze Zuid-Italianen lieten hun thuis achter en trokken naar het noorden.

In de jaren zeventig en tachtig verdween nogal wat industrie uit Milaan, maar de stad wist zich opnieuw uit te vinden. Het werd het centrum van de mode-industrie, het design, het bankwezen, de uitgeverijwereld, de reclame en de media. Deze stad was de modernste metropool van het land, een magneet voor creatieve, ambitieuze en ondernemende Italianen. Professor Berta: "In Milaan kwam in die decennia alles samen. Het ene succes trok het andere aan."

Minder om te kopen

Het politieke corruptieschandaal Schone Handen, dat zich hier begin jaren negentig ontvouwde, zorgde voor een zware dip, maar de stad herstelde zich. "Milaan leidt Italië", zegt Berta. "Het is een wakkere stad, waar niet veel gekletst wordt, maar waar zaken voor elkaar worden gekregen. Milaan heeft over het algemeen ook altijd capabele bestuurders gehad. Ik weet niet of er minder corruptie is dan elders, maar ik denk wel dat er minder om te kopen valt. De politici en ministeries zitten in Rome; daar vallen meer steekpenningen uit te delen."

Succes is succes altijd blijven aantrekken en in zo'n omgeving kunnen bedrijfjes als Brandon Ferrari en Volontè & Co ontstaan en groeien. "Alleen hier kan ik het personeel en de diensten vinden die ik nodig heb", legt Volontè uit. "Denk aan gespecialiseerde drukkerijen, en professionals die de muziek die ze horen kunnen omzetten in noten. Ik had dit bedrijf in principe ook in een andere Italiaanse stad kunnen oprichten, maar Milaan biedt enorm veel voordelen." Paola Marzario zegt dat ze nergens anders in Italië zou kunnen doen wat ze doet. "Alle modeshows zijn hier, alle merken die er toe doen hebben hier hun showroom. Er zijn veel beurzen, veel netwerk-evenementen." Ook de juiste werknemers vindt ze alleen in deze stad. "Mensen met hoogwaardige digitale kennis zitten niet in de provincie. Als ik in Napels naar een talentvolle programmeur zoek, komt er één sollicitant opdagen. Hier in Milaan vind ik de besten, de mensen die Brandon Ferrari kunnen laten groeien."

'Onze werkdagen zijn gevuld met afspraken. In Napels presteren ze veel minder op een dag.'

Goede verbindingen met andere Europese steden maken het plaatje af. "Milaan is ondanks de economische omvang relatief klein gebleven", zegt Marco Volontè. "Op de motor ben ik in drie minuten bij mijn belastingconsulent, in tien minuten bij de drukker en in een kwartier op het vliegveld, waar tal van vluchten zijn waarmee ik mijn buitenlandse klanten kan bezoeken." Paola Marzario: "Ik moet steeds vaker in Duitsland, Frankrijk, Spanje en de Benelux zijn. Die vliegverbindingen zijn er."

Meer voor de burgers

In zijn werkkamer om de hoek van het beroemde operagebouw La Scala, in hartje Milaan, kijkt Lega-gemeenteraadslid Alessandro Morelli uit naar het referendum van aanstaande zondag: "Afscheiding is niet aan de orde. Wij in Lombardije willen vooral meer zeggenschap over toerisme, cultuur en onderwijs. Schoolgebouwen vallen uit elkaar door gebrek aan onderhoud. Vorige winter zaten onze kinderen met hun dikke jassen aan in de klas omdat de verwarming het niet deed. Absurd gewoon. Als wij het onderwijs zelf mogen regelen, en daarvoor ook het budget krijgen, komen dat soort wantoestanden niet meer voor." Volgens de berekeningen van de Lega Nord gaat er jaarlijks vanuit Lombardije 54 miljard euro meer naar Rome toe dan er terugkomt. Morelli: "Geef ons een deel van dat belastinggeld. Tien miljard zou al fijn zijn. Wij zijn ervan overtuigd dat wij het beter uitgeven aan diensten voor de burgers dan Rome doet."

Critici vinden de referenda in de twee gewesten pure onzin: Lombardije en Veneto kunnen sowieso met Rome onderhandelen over meer zelfbestuur, daarvoor is een volksraadpleging – die ook nog eens ruim 50 miljoen euro kost – niet nodig. Ze zetten de volksraadplegingen weg als een publiciteitsstunt van de Lega Nord.

Het kan Paola Marzario allemaal niet boeien, zij gaat zondag niet naar het stemlokaal. "Ik zit met mijn hoofd in Europa, niet in Lombardije", verklaart ze. Marco Volontè gaat wel voor grotere autonomie stemmen. "In Rome maken ze een potje van de aanstellingen van leerkrachten in het hele land. De docenten komen pas ergens in december voor de klas te staan, tot die tijd moeten de scholen improviseren met personeel. En kijk eens naar die spoortunnel die de Zwitsers onder de Gotthard hebben gebouwd voor een supersnelle verbinding tussen Zwitserland en Italië. Geweldig, maar de trein die je van hier tot aan de Zwitserse grens brengt, werkt nog nog op stoom. In Rome is er niet over nagedacht. Zoiets zou Lombarije wel goed hebben geregeld."

